

Л. Л. ШЕВЧЕНКО
«ЧУТТЄВІ РЕФЛЕКСИ ДУШІ»

Світ героїв кожного справжнього письменника своєрідний і неповторний, як своєрідна і неповторна кожна людина. Зустрічі з такими персонажами завжди є для читача новим розкриттям цікавих і багатих людських образів. Яких же героїв відкривають нам оповідання талановитого сучасного прозаїка Валерія Шевчука? Що пізнають читачі, знайомлячись з ними? Велике значення, на думку літературознавця Л. Гінзбург, має перша зустріч з персонажем твору. В ній закладено, як правило, «формулу впізнавання», певну концепцію, що дає змогу читачеві створити своє уявлення про цей персонаж.

В. Шевчук, власне, не подає якихось прикмет зовнішності своїх героїв. У текстах оповідань ми лише подекуди знаходимо кілька портретних штрихів, здебільшого стосовно другорядних персонажів. Не запам'ятовуються його герої і якимись особливими вчинками, вони не належать до людей дії, та й взагалі проза письменника не «подійна». Так само не впізнаємо їх за характерними ознаками індивідуального мовлення.

І все-таки в прозі В. Шевчука є «формула впізнавання» його персонажів. Знайомство з героями письменника починається для читача, як правило, із таких слів, як «відчуває», «почуття», «настрій». І це не випадково, бо, перш за все, автор повідомляє про їх внутрішній світ, почуття, глибоко проникає в їх психологію. Він ніби уважно вдивляється в душу кожного, вловлюючи всі потаємні порухи, фіксуючи кожну мить духовного в людині, відображаючи багату й широку поліфонію емоцій.

Кожен персонаж В. Шевчука несе нам свій, властивий лише йому відсвіт настрою, а кожен твір відкриває свою по-справжньому високу і напружену атмосферу людських почувань та емоцій. Така «настроєва» атмосфера, що буквально пронизує твори прозаїка, народжується із величезного багатства індивідуальних варіацій, мовних форм, якими автор передає почуття персонажів.

Ось якими синонімічними образами користується письменник, відтворюючи почуття ненависті, що буквально затопило душу Козака («Дим»): «Єдине почуття, яким жив зараз Козак, — ненависть», «...на нього плеснуло, затопило, полонило, перекинуло, гойднуло, заколивало, гойднуло дике почуття, яке терзає його й досі», «Палив його вогонь, швидше — жар, який затлів від тієї хвилини; не давав спочинку вдень і вночі, ранком і ввечері», «...те сліпе, палівливе, червоне почуття таки вибухало», «В Козаковій душі сколихнулася чорна хмара, широка й нещадна...».

Проникаючи в душевні переживання персонажа, автор часто звертається до позначення настрою через різноманітні зовнішні вияви: вираз обличчя, жести, дії. Письменник знаходить для цього оригінальні художні образи. Так, наприклад, настрої героя, переданий словами «йому було самотньо і трохи сумно» («Батюшка»), розгортається далі в тексті через своєрідний градаційний ряд метафор, які дуже зримо розкривають внутрішній стан людини: «Довго дивився на темну постать, яка обходила калюжі, подригуючи, наче кішка, то однією, то другою ногою, і погляд його знову налився чорнотою», «Священик дивився на сторожа уважними очима: в них починала накопати чорнота, од якої кололо в душі», «Він повільно опустився на коліна і підвів угору голову. А з очей полився чорний вогонь. У тому вогні попеліли й сутінь погано освітленого приміщення, і стіни з намальованими постатями колишніх богів, і весь наповнений нескінченним спаданням голубуватих краплинок світ».

Відсвіти емоційного стану персонажа падають на все, що його оточує. І тоді навколишній світ перестає жити незалежним життям і виступає уже не як реальність, а як її емоційне переломлення через настрої і почуття героя. Де, скажімо, ще, крім прози В. Шевчука, ми можемо зустріти такі епітети: «спокійний місяць», «вмиротворена дорога», «тихі яблука», «спокійний та врівноважений парк», «спокійна зачіска матері». Саме про такий прийом зображення писав І. Франко: «...вони (письменники. — Л. Ш.), так сказати, відразу засідають в душі своїх героїв і нею, мов магичною лампою, освічують все оточення. Властиво, те оточення само собою їм мало інтересне, і вони звертають на нього увагу лиш тоді й

остільки, коли й оскільки на нього падають чуттєві рефлекси тої душі, яку вони беруться малювати. Відси брак довгих описів та трактатів у їх творах і та переможна хвиля ліризму, що розлита в них» (Франко І. Старе й нове в сучасній українській літературі, т. 35, с. 108).

В. Шевчук часто вмонтовує в авторську розповідь цілі психологічні фрагменти, в яких зображення дуже суб'єктивне, ніби повністю повернуте в площину сприймання і оцінок героя. В них видно авторське прагнення не так до відповідності зовнішніх деталей зображуваній дійсності, як до адекватної передачі емоційного сприймання світу персонажем. Усі пропорції об'єктивного бачення світу ніби порушено, все зсунуто зі своїх звичних місць і пов'язано, об'єднано за асоціаціями, єдністю емоцій. Такий приклад дає нам, зокрема, фрагмент оповідання «Відлунок», коли все зображуване ніби освічується схвильованим зором Ядзі Каліцької, яка через багато років розлуки побачила свого чоловіка: «Він ішов назустріч, широко розхиливши до обіймів руки, пересміхаючись на все лице, і їй здалося раптом, що це лише міраж, разючий, страшний заверт свідомості (її полишила сила, звідусіль, наче розлючена юрба на безпомічну жертву, рвонулося проміння і поранило мозок, збивши його в заплутану пуколку). Він усе ще йшов назустріч, усе ще сміявся — тріщав пісок під ногами, тріщала трава, сік падав на пісок, і той зеленів від зеленої крові, — Каліцька теж ступала назустріч, ще не вірячи собі... — Януш, — прошепотіла Каліцька; не могла сказати щось до пуття, бо страх чавив їй груди, а сила стрімко котилася кудись донизу, де було розхлюпане зелене море: мішанка піску, розтовченої трави і мертвих цвіркунів...».

Такі картини, коли під пером письменника відбувається диво психологічного перетворення навколишнього світу, відкривають нам стан душі персонажів: то внутрішнє сум'яття, то зворушення, а часто й чудернацькі фантазії.

Психологізм прози В. Шевчука своєрідно проявляється і в образно-активному погляді на природу, яка не відокремлена від людини, впливає на неї, та й, власне, завжди постає через призму бачення персонажа. Чутливим душам його героїв дано відчутти і «тихий настрій весняного пробудження», і «напівосінній настрій дозрілості», і «задимлений настрій дозрілого листопаду».

В оповіданнях можна простежити безліч зв'язків між людиною і природою. Найчастіше це гармонія, єднання навколишнього світу з внутрішнім світом героя. Саме злиття з природою, «сполука зі всім живим і рослинним» часто допомагає персонажам досягти того внутрішнього затишку, тієї душевної рівноваги, якої вони так прагнуть. Всією душею занурюється герой в «ніжну, трохи печальну карусель листя» і знаходить в ній те, чого хоче, — спокій і тишу («Жовте листя в липні»). Тільки сонячними мали бути дні, коли хлопчик ходив в «небуденні гостини» на зустріч з левами («Леви»). Весна в рідному місті весь час торкається душі героя, викликає в ній чудну, давно забуту музику дитинства («Проти вікон»). Буйний розквіт землі пробуджує тремке хвилювання, «давнє й уже забуте почуття» у серці старої жінки («Дим»).

Твори Валерія Шевчука завжди звернені до людей звичайних, не виняткових. Письменник стверджує цим самим, що внутрішній світ кожного вартий уважного, терплячого, а іноді й співчутливого погляду. Такою увагою до внутрішнього життя людини, поглибленою психологізацією образів, автор, не виголошуючи прямих декларацій, знов і знов доводить нам стару й добру істину про те, що кожна людина — єдина і неповторна, вона відкриває для інших властиві лише їй почуття, переживання, думки, а тому її життя є безкінечною цінністю.